
NILS LUNDGREN

Några sittbrunnsfunderingar kring den nya ekonomins effekter på inkomstfördelning och innovationstakt

*"They sought it with thimbles, they sought it with care;
They pursued it with forks and hope;
They threatened its life with a railway-share;
They charmed it with smiles and soap."*

Ur *The hunting of the Snark* av Lewis Carroll

Den ekonomiska dynamiken i marknadsekonomin vilar på att den som är först med en innovation kan lyfta en temporär monopolranta tack vare olika trögheter. Informationskostnader och patentskydd hindrar potentiella konkurrenter att alltför snabbt göra likadant. IT-revolutionen innebär att informationskostnaderna sänks, en stor del av IT-innovationerna är svåra att patentera och upphovsmannarätten undergrävs på stora områden. Produktivitetsvinsterna tenderar därför att halka igenom systemet snabbt och hamna direkt hos konsumenterna. Då blir det svårt att bli rik på IT-aktier och IT-revolutionen skulle, paradoxalt nog, kunna leda till lägre innovationstakt? Men globaliseringen medför att temporära monopolrantor från innovationer kan bli större initialt och människan är kanske så lekfull att innovationerna kommer fram även när incitamenten sjunker, spekulerar Nils Lundgren i sittbrunnen på sin segelbåt.

Det råder än så länge ingen enighet om vad vi skall mena med begreppet den nya ekonomin. Det finns många olika skäl till varför västvärldens ekonomi är annorlunda idag än för ett kvartssekel sedan. Forskjutningar i befolkningsstrukturen, växande pensionssparande, ny teknologi på

många områden, förändrade konsumentpreferenser, avregleringar och övergång till en prisstabiliserande penningpolitik kan alla hävdas ha fått genomgripande ekonomiska följder under perioden. Låter man alla sådana exogena förändringar vara med i definitionen, krävs det en Schumpeter, Weber eller Toynbee för att ge sig på uppgiften att förklara vad som pågår.¹ Givetvis är det också så att dessa

Fil dr NILS LUNDGREN har forskat kring internationell ekonomisk integration och multinationella företag och har till nyligen varit chefsekonom på MeritaNordbanken. Han verkar nu som konsult i samhällsekonomi.

¹ Manuel Castells har försökt, men tycks inte ha lyckats enligt de (kanske ogenerösa) kolleger och andra förstasigpåare som har anmält hans böcker (Castells [1997], Castells [1999] och Castells [2000]).

olika förändringar beror av varandra på komplicerade sätt och alltså inte kan ses som riktigt exogena. Demogra-fiska förändringar medför ändringar i sparbetendet, avregleringar har genomförts därför att regleringarna inte längre fungerade på grund informationsteknologins framsteg o s v.

Jag tänkte här betrakta den nya ekonomin som synonym med den nya informationsteknologin (IT) men samtidigt beakta likheterna mellan förbättrad IT och avreglering, vad gäller effekterna på ekonomin. Förbättrad IT innebär ju att vi kan behandla och förmedla information allt snabbare och till allt lägre kostnader. Man kan säga att naturliga hinder för transformering och spridning av information sänks eller undanröjs och därmed höjer produktiviteten i ekonomin. Avreglering innebär att hinder som skapats av människor mot andra ekonomiska aktiviteter sänks eller undanröjs genom politiska beslut. Vi har därför skäl att tro att IT-revolutionen och avregleringarna i stor utsträckning får samma typ av följder i ekonomin.

Det är därför en intressant hypotes att det inte är IT-revolutionen utan avregleringarna (fria internationella marknader för varor, tjänster, kapital och arbetskraft, lägre skatter o s v) som hitintills har givit de stora produktivetsvinsterna och höjt tillväxten. Det har också visat sig svårt att direkt förklara de senaste årens ökade produktivitet i den amerikanska ekonomin som ett resultat av just ITs ge-nombrott (Gordon [2000], Oliner-Sichel [2000], Jorgensen [2000]). I väntan på mera konklusiva studier gissar jag att det är avregleringarna (och därmed globaliseringen) tillsammans med förbättrad penning- och finanspolitik som bidrar mest till de ekonomiska framgångar vi nu ser runt omkring oss i världen, men sambanden är som sagt komplexa. De samhällsekonomiska vinsterna av de avregleringar som har tvingats fram av IT-revolutionen, därför att de blev omöjliga att upprätthålla, måste ju tillskrivas den senare. Det är

också besvärande för min gissning att de ekonomiska framgångarna under senare år har varit störst i USA, det land som inte hade så mycket regleringar att göra sig av med och som har haft en liten offentlig sektor, låga skatter och en välskött penningpolitik i över tjugo år.

I avvaktan på sådana forskningsresultat behöver vi dock inte vara förhindrade att här i segelbåtens sittbrunn fundera över frågan var produktivetsvinsterna av IT-framstegen kan tänkas hamna och hur detta kan tänkas påverka innovationstakten. Oavsett om dessa produktivetsvinster är monumentalt stora eller bara ett måttligt bidrag jämfört med följderna av avregleringar och förbättrad makropolitik, vet vi ju en del om deras principiella karaktär. Eftersom dessutom produktivetsvinsterna av avregleringar och effektiva konkurrensövervakning kan antas falla ut på liknande sätt, kan mina spekulationer ha viss relevans även för dessa förändringar.

Låt oss först tänka oss en ekonomi där det inte finns några nämnvärda informationskostnader eller regleringar och inte heller något patentinstitut. Fri konkurrens råder, d v s det finns många producenter på alla områden och trösklarna för att starta nya företag är mycket låga. Antag att en entreprenör i en sådan ekonomi kommer på en genialisk IT-lösning som innebär att kostnaden för konsumenter att köpa kläder (B2C) eller kostnaden för en biltillverkare att köpa komponenter (B2B) sjunker påtagligt. Därmed kan mer produceras med samma resursinsats, d v s någon eller några får det bättre ställt. Vilka?

Knappast uppfinnaren eller entreprenörsföretaget, eller hur? I den typ av ekonomi vi nu föreställer oss, upptäcker ju många andra den smarta lösningen omedelbart och introducerar den också omedelbart. Det finns ju inga större informationskostnader, regleringar eller patenträttigheter, som kan hindra andra att göra likadant. Någon nämnvärd s k temporär monopolranta hinner därmed inte uppstå i

innovationsledet. Där konkurreras den bort genast. Något skäl till att kursen skulle stiga på innovationsföretagets/e-handelsföretagets aktier finns alltså inte alls. I det första exemplet får helt enkelt konsumenterna billigare kläder. Hela vinsten av innovationen tillfaller konsumenterna omedelbart.

Hur är det då i det andra fallet? Blir det bilföretagen som vinner i stället genom att de kan anskaffa insatsvaror billigare, så att slutsatsen skulle vara att man i stället bör köpa aktier i traditionella företag för att komma åt de mervärden som IT-utvecklingen skapar. Nej, uppenbarligen inte i den ekonomi vi nu betraktar! Alla sådana företag ser samtidigt att man kan effektivisera med hjälp av denna IT-innovation. De går över till den nya tekniken samtidigt och eftersom de är i hård konkurrens med varandra har de ingen möjlighet att kontrollera det totala utbudet och därmed bilpriserna. Resultatet blir att de senare faller och värdet av IT-innovationen hamnar även i detta fall direkt hos konsumenterna/bilköparna. Det lönar sig inte att köpa aktier i de traditionella företagen heller!

Slutsatsen så långt blir alltså att i denna stiliserade ekonomi läcker produktivitetstvinsterna av IT-utvecklingen direkt fram till konsumenterna. Det går inte att bli rik på IT-utvecklingen genom att som entreprenör göra innovationer eller genom att köpa rätt aktier före alla andra. Produktivitetstvinsterna halkar förbi entreprenörerna och riskkapitalisterna. Det är bara att tacka och ta emot som konsument och vara glad över att man lever i en värld där informationsteknologi går framåt.²

I denna stiliserade ekonomi händer helt enkelt omedelbart det som vi räknar med som slutresultatet på litet längre sikt i den reellt existerande kapitalismen. I den senare finns det olika slag av friktion som leder till att det är möjligt att under en period tjäna mycket pengar på en klyftig innovation. Bristande information och tidsåtgången för att investera i en organisation med lämpliga medarbetare hindrar

potentiella konkurrenter att snabbt komma igång och göra samma sak och vi har t o m infört patentinstitutet för att avsiktligt hindra dem. På lång sikt antas emellertid konkurrensen komma att eliminera alla sådana monopolröntor. Informationen hinner spridas, andra företag hinner anpassa organisation och utrustning och patenten går ut. Man kan säga att vårt marknadsekonomiska system bygger sin dynamik på dessa friktioner. Tack vare dem finns det starka incitament att åstadkomma innovationer. Det är därför vi har patentinstitutet, en artefakt införd i den uttryckliga avsikten att temporärt förhindra konkurrens.

Läkemedelsindustrin är ett typexempel på varför vi gör det. I den branschen är det ofta förenat med stora fasta kostnader att forska fram och utveckla ett nytt preparat, men produktionskostnaderna är vanligen mycket låga, när produkten väl har tagits fram. Utan patentinstitutet skulle konkurrenterna snabbt kunna analysera innehållet och ta upp samma produktion med mycket kort eftersläpning. Utan patentinstitutet skulle det kanske inte ha lönat sig för Astra att ta fram en produkt som Losec. Dynamiken i marknadsekonomi är paradoxalt nog beroende av att det temporärt finns tillräckligt mycket av naturliga och artificiella hinder för konkurrensen samtidigt som dessa hinder undermineras och försvinner på längre sikt!

Därmed kommer vi till en intressant aspekt av IT-revolutionen och avregleringarna. Konkurrensen ökar och de samhällsekonomiska vinsterna når allt snabbare fram till konsumenterna. Detta är på ett plan utmärkt, men reser frågan om dynamiken i marknadsekonomi därmed

---

² Om vi kompletterar denna stiliserade marknadsekonomi med en offentlig sektor får vi naturligtvis högre skatteintäkter i denna, vilket innebär att en del av mervärdet når oss i vår egen skap av medborgare i stället för konsument, men sådana tanketrådar, som leder bort från ämnet, har vi inte anledning att besvära oss med här i sittbrunnen.

undergrävs. IT-ekonomin präglas av mycket låga informationskostnader, det går inte att ta patent på särskilt många av innovationerna och upphovsmannarätten till musik, film, litteratur o s v kommer i fara. Man kan inte så lätt bli rik på att göra en bra film eller en CD-skiva, om alla intresserade kan ladda ner produkten gratis hemma. Om alla informationskostnader och omställningskostnader av olika slag går mot noll, kan det se ut som om innovationerna också går mot noll. Vi skulle få en marknadsekonomi med perfekt konkurrens, men en marknadsekonomi som stagnerar därför att de ekonomiska incitamenten till innovationer successivt försvinner!

Scenariot verkar osannolikt, när vi nu lever i en global marknadsekonomi som formligen sjuder av innovationer och där förmögenheter skapas i en rasande takt tack vare dessa. Visserligen är många av de förmögenheter som skapas resultatet av förväntningar om framtida vinster, förväntningar som säkert kommer att visa sig vara felaktiga i många fall på grund av produktivitetstvinsterna slinker förbi aktieägarna. Men även när vi beaktar detta, känns det som om något fattas i denna sittbrunnsvision?

Man kan tänka sig flera invändningar. För det första den triviala men sannolikt omdömesgilla att informations- och omställningskostnader av olika slag visserligen sjunker snabbt, men naturligtvis inte försvinner helt. Tillräckligt mycket av friktionen kan bli kvar för att innovationsincitamenten skall vara tillräckligt starka även i framtiden.

En annan och intressantare invändning är att globaliseringen kan vara en motverkande kraft. Vi kanske går mot en världsekonomi, där monopolräntor från innovationer visserligen överlever under allt kortare tid, men å andra sidan blir allt större i starten genom globaliseringen och de skalfördelar som detta medför. Incitamenten till innovationer kan därmed bli större i stället för att krympa. Ett sexmånaders försprång under det kommande årtiondet

kanske kan ge mer än tio års försprång under de gångna årtiondena. Mycket pekar ju på att den amerikanska innovationstakten har varit högre än den europeiska, tack vare att den stora hemmamarknaden mycket snabbt har kunnat ge hög avkastning på en innovation.

För det tredje kan det naturligt visa sig att det inte blir så stor nedgång i de totala informationskostnaderna. Även om vi reducerar de kostnader vi har idag, kan det vara så att efterfrågan i den globala ekonomin förskjuts allt mer mot varor och tjänster som kräver mycket mer information. Därmed kan det bli så att nya produkter ändå skyddas under någorlunda lång tid av höga informationskostnader och att det därmed blir tillräckligt med tid för att ta hem temporära monopolräntor i alla fall. Innovationsincitamenten blir kvar och värdet av starka varumärken kanske förstärks om informationskraven växer. Den som kommer först med en innovation skulle därmed ändå kunna behålla ett försprång under de många år som det tar att bygga upp ett starkt varumärke och kan då kanske räkna med mycket stor avkastning.

För det fjärde finns det dessutom inslag av nätverkskaraktär i den nya ekonomin som kanske kan ge ett slags naturliga monopol under långa perioder. Men då skall man komma ihåg att det inte alls är självklart att nya nätverksinslag i ekonomin leder till stora vinster för dem som investerar i dem. Citatet ovan från Lewis Carrolls *The Hunting of the Snark* är en illustration. Det var ett roligt skämt under 1870-talets England att hota någon till livet med järnvägsaktier just därför att så många hade förlorat på att investera i den tidens stora nätverksinnovation. Först vet man inte vilket företag som kommer att lyckas etablera det naturliga monopolet och satsar man fel kammar man noll. När det står klart hur det gick, är det ofta för sent att gå in och politiska krafter är ett latent hot mot den uppnådda positionen. Den sortens monopolränta är svår att se i tid och svår att bedöma värdet av.

För det femte kan det tänkas att människan som biologisk och social varelse är ganska konstant och att det därför även i framtiden kommer att ta ganska lång tid att bygga upp nytt humankapital och anpassa medarbetare till nya arbetsorganisationer. I så fall kommer den som är först med en ny produkt att ha ett hyggligt försprång även i framtiden. Det kommer att vara möjligt att bli rik på innovationer och incitamenten att komma på sådana förblir tillräckligt starka för att upprätthålla marknadsekonomins dynamik. IT-revolutionen förmår inte bromsa upp innovationstakten, tack vare människans genetiskt betingade trögheter och detta kan rädda den ekonomiska dynamiken! Se där en paradoxal slutsats om någon!

För det sjätte sjunker kanske kostnaderna för att genomföra nya idéer tack vare IT-revolutionen. Därmed kan vi också tåla lägre avkastning på innovationer och innovationstakten kan hindras från att gå mot noll.

Så här i sittbrunnen en strålande somrardag strax norr om Barösund tränger sig ännu ett argument på. Vi människor är lekfulla typer som hittar på nyheter även när vi inte tror att vi kommer att få någon pekuniär ersättning utan får nöja oss med att njuta av skaparglädjen. När vi ser alla dessa ungdomar med bakochframvända baseballmössor, cocacola och chips som hittar på allt möjligt påminns vi om att just vårt slag av primater har fått en ganska missvisande beteckning. Vi har valt att beteckna oss som *Homo sapiens*, trots att klokhet knappast är vår mest karakteristiska egenskap. Det som är betecknande för oss är vår lekfullhet. Vi är *Homo ludens*, den lekande människan. Vi kommer nog att fortsätta att hitta på allt möjligt, även om vi får sämre betalt för resultatet på grund av vår allmänna lekfullhet!

Slutsatsen är klar! Innovationerna och marknadsekonomins dynamik överlever hotet från IT-revolutionen tack vare människans kombination av genetisk betingad tröghet och okuvlig lekfullhet, men man behöver ha rejäl tur för att bli rik på att

investera i IT-aktier. I alla händelser larmar nu min GPS-navigator om nästa brytpunkt. Jag släcker på skoten och faller av mot Ingå.

Referenser

- Castells, M [1997], *The Power of Identity*, Blackwell Publishers.
- Castells, M [1999], *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Blackwell Publishers.
- Castells, M [2000], *The Rise of the Network Society*, Blackwell Publishers.
- Gordon, R J [2000], "Does the 'New Economy' Measure up to the Great Inventions of the Past?", http://facultyweb.at.northwestern.edu/economics/gordon/351_text.pdf.
- Jorgenson, D W & Stiroh, K J, [2000], "Raising the Speed Limit: U.S. Economic Growth in the Information Age", http://www.economics.harvard.edu/faculty/jorgenson/papers/dj_ks5.pdf.
- Oliner, S D & Sichel, D E, [2000], "The Resurgence of Growth in the Late 1990s: Is Information the Story?", <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2000/200020/200020pap.pdf>.